

ності В.Гнатюка. Його рецензії стосуються різних аспектів словникарства - навчально-перекладних праць, словників іншомовних слів, термінологічних збірок, зібрань словарного матеріалу певної соціальної групи. У замітках опрацьовуються як загальні питання розвитку лексикографії у руслі еволюції української мови, так і окремі часткові проблеми: методика словникової справи, необхідність окремих лексикографічних досліджень і т.ін.

Значна частина мовознавчої спадщини В.Гнатюка присвячена питанням українського правопису, становлення норм якого супроводжувалось на Україні особливо гострими дискусіями. Рецензії дозволяли досліднику, зіставляючи різні погляди на дану проблему, виявити своє бачення окремих спірних правописних проблем.

Рецензії, привертаючи увагу громадськості до порушених питань, спонукали до їх всебічного аналізу і конкретизували, а часом і розширювали або висвітлювали наукову концепцію автора.

ЛІЛІЯ НЕВІДОМСЬКА

/Тернопільський педінститут/

ОСНОВНІ ЗАСАДИ КОДИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ТА ПРАВОПИСУ В.ГНАТЮКОМ

Творча спадщина визначного українського філолога і етнографа В.Гнатюка засвідчує його постійний і досить широкий інтерес до мовознавчої проблематики. Праці вченого, присвячені питанням унормування української літературної мови та правопису, привертають увагу дослідників у двох аспектах. По-перше, ці роботи містять цікавий конкретний матеріал, який відображає певні особливості процесу становлення єдиних загальноукраїнських норм. По-друге, вони дозволяють виявити ті основні засади, на які спирався В.Гнатюк, обстоюючи ті чи інші мовно-правописні норми. Хоча теоретич-

ними питаннями української мови він спеціально не займався, проте такі його праці, як: "В справі нашої народної мови" /ЛНВ, т.22, Львів, 1903/, "В справі нашої літературної мови" /"Діло", 1913, № 65-70/, "В справі української правописи" /ЛНВ, т.76, кн.І, Львів, 1922; т. 78, кн. Ш, Львів, 1922; т. 79, кн.П, Ш; т. 80, кн. УІ, УП; т. 81, кн. Х, Львів, 1923/, "В справі української літературної мови" /ЛНВ, т.82, кн. П; т. 83, кн. У, УП-ІХ; т.87, кн. ХІ, Львів, 1924/ та ін. - свідчить не тільки про обізнаність В.Гнатюка зі здобутками тогочасного мовознавства, але й прогресивну спрямованість його лінгвістичних поглядів на розвиток української літературної мови, її кодифікацію.

У виступі розглядаються згадані погляди, суть яких викладаємо нижче у вигляді стисло сформульованих положень із посиланням на відповідну працю В.Гнатюка /у цитати вносимо лише окремі орфографічні зміни/.

1. Мова постійно розвивається. На певному етапі духовного і культурного розвитку народу виникає літературна мова, яка також змінюється "Ніякої вічної мови не було і не буде" /1913, № 66, с. 1/.

2. Літературна мова виникає на базі певного діалекту, яким, однак, не вичерпується, оскільки "мусить мати далеко більший запас, як можна знайти у всіх говорах разом. Ті слова або витворюються штучно на народних основах, або переймаються від інших народів уже готові" /1913, № 70, с. 2/.

3. Нова українська літературна мова, незважаючи на відмінності, які простежуються при її використанні на Східній та Західній Україні, - це єдина літературна мова. В.Гнатюк вважає, що "не треба прибільшувати їх /відмінностей -Л.Н./ значіне, ... не можна говорити про дві літературні мови" /1913, № 66, с. 1/.

4. Літературна мова - це мова, вільна "від діалектних примішок та непотрібних новотворів" /1903, с. 234/.

5. Робота над усталенням єдиних мовно-правописних норм повинна ґрунтуватися на пізнанні природи мови, її історії. "Правопись укладають учені люди на основі законів мови, яких вони не диктують нікому, тільки відкривають ..." /1923, т. 78, кн. III, с. 168/.

6. Одним із найважливіших критеріїв кодифікації є принцип науковості, який полягає в тому, що норми літературної мови повинні якнайповніше відображати, а не усувати ті риси, що обумовлюють специфіку української мови, і бути позбавленими чужомовних впливів. З іншого боку, В.Гнатюк не виключає запозичень, особливо лексичних, рекомендує "вимовляти їх і писати так, як вони звучать в оригіналі, наскільки се не противиться законам нашої мови" /1923, т. 79, кн. II, с. 180/.

7. Унормування літературної мови, зокрема правопису, передбачає органічне поєднання наукових і прагматичних засад. "Ніяка правопись не укладається тільки для найлегшого виучування дітей та анальфабетів читати й писати, як рівно ж не вишукується умисно труднощі для гальмування просвіти" /1922, т. 78, кн. III, с. 168/.

8. При усталенні норм не слід керуватися особистими симпатіями чи антипатіями, надмірним посиленням навіть на найбільші авторитети, що не виключає повністю суб'єктивного підходу, який у роботах В.Гнатюка виявляє себе в естетичній оцінці мовних явищ. Так, звертаючись до інтелігентів Східної і Західної України, він указує: "треба одним від других переймати усе найкраще та найліпше, а викидати погане та непотрібне"; "не більшість рішає, лише розум, знанє та вроджене відчуття краси рідної мови" /1913, № 69, с. I/.

Розглянуті основні положення, на яких базувалася кодифікаційна практика В.Гнатюка, виявляють її лінгвістичне забезпечення

та вмотивування. При цьому варто зауважити, що не всі конкретні рекомендації вченого, споямовані на утвердження тих чи інших норм української літературної мови стали її надбання^м/це стосується насамперед тих, що були виразно зорієнтовані на західноукраїнські мовно-правописні традиції/, що пояснюється різними причинами, які потребують окремого повного і всебічного висвітлення. Сам В.Гнатюк вповні усвідомлював, "як далеко буває теорія від практики та як нелегко до налагоди справа літературної мови. Одна дві статті, хоч би від найбільшого авторитету, не порішать її, а може порішити тільки саме жите, сама еволюція мови" /1913, № 69, с. 1/.

ЯРОСЛАВА ВАКАЛЮК

/Івано-Франківський пединститут/

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ

В.ГНАТЮКА У ВУЗІВСЬКОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

В ряду найбільш прогресивних представників української культури кінця XIX – початку XX ст. стоїть ім'я В.М.Гнатюка. Він не тільки відомий вчений, а й визначний громадський діяч. Перед нами постає невтомний збирач і публікатор народної творчості, вдумливий і глибокий теоретик в галузі фольклористики та етнографії, передовий громадський діяч і талановитий публіцист, відомий славіст, дослідник української літератури, мовознавець і перекладач.

Характеризуючи умови розвитку української літературної мови в Західній Україні в кінці XIX-початку XX століття, обов'язково потрібно згадати постать Володимира Гнатюка, соратника Івана Франка, який своєю науковою і науково-організаційною діяльністю вису-